

Mihail Şişkin
Paltonul cu gaică
*proză scurtă,
eseuri*

Cuprins

- Paltonul cu gaică / 5
- Wilhelm Tell, ca oglindă a revoluției ruse / 29
- Campanila San Marco / 45
- Patria vă așteaptă! / 81
- Walser și Tomzack / 101
- Într-o barcă scrijelită pe un perete / 163
- Limba salvată / 179
- Omul, ca o declarație de dragoste a luminii / 189
- Lecția de caligrafie / 201
- Larma s-a stins... / 233
- Pata lui Nabokov / 259
- Oala și stelele căzătoare / 277

Există o fotografie cunoscută a lui Robert Walser, făcută de poliție la locul morții lui: iarnă, o pantă albă, urme în zăpada adâncă, un om căzut pe spate, cu mâinile întinse în lături. O pălărie bătrânească alunecată într-o parte. Așa l-au găsit niște copii care se plimbau în dimineața Crăciunului.

Își descrisese moartea într-o povestire publicată cu jumătate de secol înaintea ultimului său Crăciun. Eroul scurtei povestiri este un om frământat, neliniștit, de care nimeni nu are nevoie, și care, spre marea lui nefericire, mai este și genial, un stăpân al lumii. Se satură să mai fie atât de inutil și atunci scapă de griji: acoperă lumea cu ninsoare și se scufundă într-un troian.

A-ți cunoaște moartea nu este totuși un privilegiu al scriitorului. Pur și simplu, omul este ușor de luat de mână — în sensul propriu al cuvântului —, și mâna lui notează ceea ce i se relevă clipă de clipă. În viața fiecărui om există astfel de crevase. Abisuri în materiale. Puncte de transmisie. În asemenea clipe compozitorul primește melodia, poetul — versurile, cel ce iubește — iubirea, prorocul — pe Dumnezeu.

Într-o astfel de clipă dăm peste ceea ce nu se întâlnește de obicei în cotidian, ceva care trăiește separat, văzut și nevăzut, banal și sacru.

Începi să respiri în ritm cu acel spațiu în care totul se întâmplă concomitent — ceea ce a trecut și ceea ce încă nu s-a întâmplat.

Esențialul se joacă cu tine de-a v-ați-ascunselea, se ascunde în spatele trecutului și al viitorului, ca un copil care, în holul de la intrare, se pitește printre paltoanele din cuier, și apoi țâșnește de acolo, transpirat, fericit, moare de răs, cică, uite unde eram! Cum așa — doar trecuseși pe acolo și nu l-ai văzut! Ei, acum să te văd!

Într-o asemenea clipă îți vezi propria moarte ca pe ceva neînsemnat, pentru că ți se ivește în toată limpezimea ei entuziasmantă credința că nu te-ai născut niciodată, că ai existat dintotdeauna. Deodată îți apare înțelegerea: nu trebuie să mă agăț de viață, pentru că viața sunt chiar eu. Și nu simt că gura pădurii are un miros de mucegai, iar universul îl adulmecă prin nările mele.

Probabil, dacă s-ar putea măsura cumva viața trecută, asta s-ar face numai prin numărul acestor întâlniri care ți s-au dat.

Îmi aduc foarte bine aminte cum am trăit eu un astfel de eveniment prima oară. Aveam unsprezece ani. Miros de turbă arsă în apropiere de Moscova. Dimineți cețoase în casa de vacanță din o mie nouă sute șaptezeci și doi. Gust de funingine peste tot, chiar și în căpșunile învăpăiate de pe straturi. Mama pleacă în concediu la casa de odihnă de pe Volga superioară și mă ia cu ea. Una dintre primele mele călătorii.

Au venit ploile, noi locuim într-o căsuță plină de umezeală și de țânțari și la început mă plictisesc, în ciuda faptului că în fiecare seară se dă un film, dar pe urmă vremea s-a îndreptat, la cantină a apărut un nou vecin, nenea Vitia, și viața noastră s-a schimbat. Înotam împreună, ne plimbam pe Volga cu barca cu motor, mergeam în pădure. Nenea Vitia era vânjos, avea dinți de aur, o tot amuza mereu pe mama cu povestirile sale. Din glumele lui nu înțelegeam mai mult de jumătate, dar povestea în așa fel, că nu puteai să nu râzi. Noua cunoștință a mamei îmi plăcea foarte tare. Și mă uimise și faptul că lucra într-un car de televiziune. Probabil că de pe atunci mă fermecau cuvintele.

Ei, uite, fără să cer voie, îi dau numele meu acelui adolescent, deși nu sunt deloc convins că el ar fi de acord să se recunoască în persoana mea, cel de azi, omul cărunt, care și-a trăit viața, enervant, bolnăvicios, cu pânțelele bombat indecent. S-ar minuna foarte tare: cum să fiu eu ăsta? Nu știu dacă aș găsi ce să-i răspund. Puțin probabil. Ne numim la fel, și ce-i cu asta?

Din povestirile lui nenea Vitia țin minte, nu știu de ce, că în copilărie, când patinam pe râu, el și băieții găseau uneori broaște prinse în gheață. Dacă făceai pipi peste ele, înviau și începeau să se miște. Și despre război. El povestea despre cei din batalioanele de pedeapsă, care scăpau numai dacă erau răniți. Își răscumpărau vina prin sânge, li se înapoiau atunci decorațiile și gradul. Și uite, începuseră să se împuște singuri — în mână sau în picior, printr-o bucată de pâine, ca să nu rămână pe piele praful de pușcă.

Habar nu avusesem că mamei îi plăcea să danseze, iar acum în fiecare seară se ducea cu nenea Vitia la dans.

Odată, mama a început să vorbească cu mine pe un ton deloc obișnuit. M-a rugat ca, dacă nenea Vitia o să mă întrebe despre tata, să-i răspund că a murit.

M-am mirat:

— Dar n-a murit. Pur și simplu, a plecat de acasă.

Ea mi-a strâns capul la piept:

— Dar tu ești băiatul meu deștept și înțelegi tot.

Nu înțelegeam nimic, dar am dat din cap.

Și am început să aștept ca nenea Vitia să mă întrebe de tata.

Era ciudat s-o văd pe mama cum se machiază, cum se pudrează, își rimelează ochii, se dă cu ruj, se parfumează pe gât, își face manichiura — mă lovea în nas mirosul acru de oală. Nu o știam așa înainte.

Mama era profesoară, preda limba și literatura rusă, pe atunci fusese deja numită director la școala noastră nr. 59 de pe Arbat. Mergeam împreună cu ea, din clasa întâi, prin tot orașul — mai întâi de pe Presnia, unde locuiam într-un apartament comunal, apoi de pe Matveevskaia, unde primiserăm un apartament de două camere într-un cartier nou de blocuri.

Era normal că dorea să-și aibă copilul pe aproape, în școala ei, dar mie asta îmi complicase mult viața. Idealul ei era nu știu ce profesor care predase matematică și ieșise deja la pensie. În clasa lui învățase și fiul lui, care era cel mai bun la acel obiect, dar când tatăl își chema fiul la tablă, îi spunea totdeauna, chiar dacă rezolva corect exercițiul: „Ia loc, 6.“ Prin ceva de același gen am fost

nevoit să trec și eu când clasa noastră a fost împărțită în cei care studiau engleza și cei care studiau germana. Voiam să merg în grupa de engleză și aveam toate motivele pentru asta, germana fiind o penalizare pentru cei care învățau prost — adică, dacă o să înveți prost, o să ajungi în grupa de germană. Eu învățam bine, dar mama m-a trecut exact acolo unde nu voiam. Ca niciunul dintre părinți să nu-i poată reproșa ceva. Pentru ea pe primul loc era școala, iar tot ce ținea de ea personal, de familia ei, venea pe al doilea loc.

Generația ei a crescut sub lozinca „Patria-mamă te cheamă!“

Poate că m-ar fi trimis și în Afganistan, nu doar cu durere, ci și cu sentimentul datoriei împlinite față de patrie de o mamă, dacă nu aș fi intrat la o facultate care avea și catedră militară. Nu știu.

Apropo, sunt încă, evident, ofițer în rezervă al acelei armate care nu mai există, al acelei țări care nu mai există nici ea. Doar am depus jurământul, odinioară, în convocările militare de lângă Kovrov, că voi apăra până la ultima picătură de sânge patria care se risipea în toate direcțiile. Țin minte, trebuia să sărut steagul roșu, l-am dus spre buze, dar acesta mirosea a pește afumat. Probabil, șefii noștri băuseră bere cu pește afumat și-și șterseseră mâinile pe țesătura de catifea.

Atunci, la școală, desigur, încă nu-mi dădeam seama cât de greu le era mamei și tuturor profesorilor noștri: în fața lor stătea o sarcină imposibilă — să-i învețe pe copii să spună adevărul, inițiindu-i în lumea minciunii. Conform legii scrise trebuia să spui adevărul, dar după